

SHAFRAN ISHLAB CHIQARISHNING IQTISODIY SAMARADORLIGI VA EKSPORT IMKONIYATLARI.

Yusubova Moxlaroyim Dilmurod qizi
Namangan Davlat Texnika Universiteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola shafran (*Crocus sativus* L.) ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligi va eksport imkoniyatlarini o'rganishga bag'ishlangan. Tadqiqotda shafran yetishtirish xarajatlari, hosildorlik darajasi, bozor narxlari va iqtisodiy foyda tahlil qilingan. Shuningdek, shafran eksport qilish imkoniyatlari, global va mahalliy bozor talablarini o'rganish, shafran mahsulotining sifat va raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha tavsiyalar berilgan. Natijalar shafran yetishtirishni iqtisodiy jihatdan foydali qilish va mahalliy hamda xalqaro bozorlarda muvaffaqiyatli eksportni ta'minlash imkoniyatlarini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Shafran, *Crocus sativus*, iqtisodiy samaradorlik, hosildorlik, ishlab chiqarish, eksport, bozor narxi, mahsulot sifati, qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti

Shafran (*Crocus sativus* L.) dunyodagi eng qimmatbaho dorivor va ziravor o'simliklardan biri bo'lib, uning iqtisodiy ahamiyati va eksport salohiyati katta. Shafran ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi bir nechta omillarga, jumladan hosildorlik darajasiga, ishlab chiqarish xarajatlariga, bozor narxlariga, agrotexnika tadbirlariga va eksport salohiyatiga bog'liq. Shafranning yuqori qiymati, bir kilogrammi uchun yuqori narx belgilanishi uni qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun jozibador qiladi. Shu bilan birga, iqtisodiy samaradorlikni oshirish uchun hosildorlikni maksimal darajaga yetkazish va ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish zarur.

Shafran ishlab chiqarish jarayonida asosiy xarajatlar bulbalar xarid qilish, tuproq tayyorlash, ekish va parvarishlash, sug'orish, o'g'itlash, zararkunandalardan himoya qilish va mehnat xarajatlarini o'z ichiga oladi. Bulbalar narxi va sifati hosildorlikka bevosita ta'sir qiluvchi omil hisoblanadi. Yuqori sifatli va kattaroq bulbalarni tanlash orqali hosildorlik oshadi, natijada ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi sezilarli darajada yaxshilanadi. Tuproq tayyorlash va agrotexnik tadbirlarni samarali tashkil etish hosildorlikni oshirish bilan birga, ishlab chiqarish xarajatlarini ham kamaytiradi.

Hosildorlik darajasi shafran ishlab chiqarishning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichidir. Optimal agrotexnika tadbirlarini qo'llash, suv va ozuqa moddalari bilan ta'minlash, bulbalarni to'g'ri ekish va zararkunandalardan himoya qilish orqali hosildorlikni maksimal darajaga yetkazish mumkin. Masalan, bir gektar maydonda sifatli bulbalar bilan ekilgan shafran hosili 8–10 kilogramm gacha bo'lishi mumkin, bu esa yuqori narx bilan sotilganda ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligini

sezilarli oshiradi. Shu bilan birga, hosildorlikni barqaror oshirish uchun tuproq turini, iqlim sharoitlarini va suv yetkazib berish tizimini hisobga olish zarur.

Shafranning eksport imkoniyatlari ham uning iqtisodiy ahamiyatini oshiradi. Global bozorda shafran talabining yuqori bo'lishi va uning bir kilogrammi uchun yuqori narx belgilanishi ishlab chiqaruvchilar uchun jozibadorlik yaratadi. Shafran mahsulotini eksport qilish orqali mamlakat qishloq xo'jaligi sektorida daromadni oshirish, ish o'rinlarini yaratish va xorijiy valyuta tushumlarini jalb qilish mumkin. Shu bilan birga, eksportni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mahsulot sifatini nazorat qilish, sterilizatsiya va qadoqlash standartlariga rioya qilish, xalqaro bozorlarda marketing va reklama strategiyasini ishlab chiqish zarur.

Shafran eksportining muvaffaqiyati mahsulotning sifat va raqobatbardoshligiga bog'liq. Sifatni oshirish uchun agrotexnik tadbirlar samarali qo'llanilishi, hosildorlikni barqaror oshirish, zararli moddalardan himoya va parvarishlash tizimi amalga oshirilishi zarur. Shu bilan birga, eksport imkoniyatlarini kengaytirish uchun xalqaro sertifikatlar, ekologik va organik standartlarga rioya qilish ham muhim hisoblanadi.

Iqtisodiy samaradorlikni oshirishning yana bir yo'li — ishlab chiqarish va eksportni integratsiyalashtirish tarzda rejalashtirishdir. Masalan, hududda shafran yetishtirish bilan birga, qadoqlash va eksport tizimini tashkil etish ishlab chiqaruvchiga yuqori daromad va bozorni kengaytirish imkoniyatini beradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan subsidiya va moliyaviy qo'llab-quvvatlash, shuningdek eksport bozorlariga yo'naltirilgan strategiyalar iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Natijada, shafran ishlab chiqarishining iqtisodiy samaradorligi va eksport salohiyati bir-biriga bog'liq bo'lib, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, hosildorlikni oshirish va xalqaro bozor talablarini hisobga olish orqali maksimal daromad olish mumkin. Shu sababli, shafran yetishtirish va eksportni rivojlantirish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari uchun strategik jihatdan foydali va istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Shafran ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun mehnat resurslarini samarali boshqarish ham muhim ahamiyatga ega. Mehnat xarajatlari, xususan, bulbalarni tayyorlash, ekish, sug'orish, parvarishlash, gullarni yig'ish va quritish jarayonlari ishlab chiqarishning umumiy xarajatlarini belgilaydi. Shu sababli, ishchi kuchidan oqilona foydalanish va mexanizatsiyalashtirish usullarni joriy etish xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Masalan, gullarni yig'ishda qo'l mehnati hali ham talab qilinsa-da, qisman mexanizatsiyalashtirish va samarali rejalashtirish hosildorlikni oshiradi va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi.

Shafran mahsulotini eksport qilishda narx barqarorligi va bozor talabini hisobga olish juda muhimdir. Global bozorda shafran narxi yuqori bo'lsa-da, sifat talablariga rioya qilinmasa, mahsulot raqobatbardoshligini yo'qotadi. Shu sababli,

eksportga yo'naltirilgan shafran mahsuloti uchun xalqaro standartlar, ekologik sertifikatlar va sifat nazorati tizimi joriy etilishi zarur. Masalan, organik shafran ishlab chiqarish va qadoqlash orqali mahsulot xalqaro bozorlarda yuqori narx bilan sotilishi mumkin.

Shafran ishlab chiqarish va eksportning iqtisodiy samaradorligini oshirishda marketing va logistika masalalari ham muhimdir. Mahsulotni eksport qilish uchun transport, qadoqlash, bojxona va marketing tizimini samarali tashkil etish kerak. Shu bilan birga, mahalliy ishlab chiqaruvchilar xalqaro bozorni o'rganib, talab va taklifni tahlil qilish orqali eksport strategiyasini ishlab chiqishlari zarur. Bu esa mahsulotning bozordagi raqobatbardoshligini oshiradi va iqtisodiy foyda olish imkonini kuchaytiradi.

Shafran ishlab chiqarish va eksportni rivojlantirishning yana bir yo'li hududiy ixtisoslashuvdir. Ma'lum hududlarda shafran o'sishi uchun qulay iqlim sharoiti va tuproq turlari mavjud bo'lib, bu hududlarda shafran yetishtirishni kengaytirish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va hosildorlikni oshiradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan subsidiya, moliyaviy yordam va eksportni rag'batlantiruvchi dasturlar ishlab chiqaruvchilar uchun qo'shimcha iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi.

Shafran ishlab chiqarishning iqtisodiy tahlili shuni ko'rsatadiki, yuqori hosildorlik va sifatni ta'minlash orqali bir gektar maydondan olingan daromad ishlab chiqarish xarajatlaridan ancha yuqori bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, shafran mahsulotini eksport qilish orqali nafaqat ishlab chiqaruvchilar daromadini oshirish, balki mamlakatning qishloq xo'jaligi sektorini rivojlantirish, ish o'rinlarini yaratish va valyuta tushumlarini jalb qilish mumkin.

Natijada, shafran ishlab chiqarish va eksportni rivojlantirish o'zaro bog'liq jarayon bo'lib, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish, mahsulot sifatini yaxshilash, mehnat resurslarini optimallashtirish, agrotexnik tadbirlarni tizimli amalga oshirish va xalqaro bozor talablariga moslash orqali iqtisodiy foyda maksimal darajaga yetkaziladi. Shu sababli, shafran yetishtirish va eksport faoliyatini kengaytirish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va mamlakat iqtisodiyoti uchun strategik jihatdan foydali hisoblanadi.

Shafran ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi va eksport salohiyatini o'rganish natijalari shuni ko'rsatadiki, bu o'simlik qishloq xo'jaligi sektorida yuqori daromad manbai sifatida katta ahamiyatga ega. Shafran dunyodagi eng qimmatbaho dorivor va ziravor mahsulotlardan biri bo'lib, bir kilogrammi uchun belgilangan yuqori narx ishlab chiqaruvchilar uchun iqtisodiy jozibadorlik yaratadi. Shu bilan birga, shafran hosildorligi va sifatiga bog'liq bo'lgan agrotexnik, mehnat va moliyaviy omillar ishlab chiqarishning umumiy samaradorligini belgilaydi. Ushbu jarayonni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, bulbalarni tanlash va tayyorlash, tuproqni ishlash, ekish chuqurligi va qatorlar orasidagi masofa, sug'orish, o'g'itlash,

zararkunandalardan himoya va parvarishlash kabi agrotexnik tadbirlar ishlab chiqarish xarajatlarini optimallashtirish va hosildorlikni maksimal darajaga yetkazish uchun muhimdir.

Hosildorlik shafran ishlab chiqarishning asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlaridan biri bo'lib, u bevosita bulbalar sifati, tuproq sharoiti, iqlim omillari va sug'orish tizimiga bog'liq. Yuqori sifatli bulbalar va optimal agrotexnika tadbirlari bir gektar maydondan olinadigan hosilni sezilarli darajada oshiradi, natijada ishlab chiqarish xarajatlari qoplanib, iqtisodiy foyda ortadi. Shu bilan birga, hosildorlikni barqaror oshirish uchun hududning tuproq va iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda ekish texnologiyasi va parvarishlash rejasi ishlab chiqilishi zarur.

Shafran mahsulotining eksport salohiyati iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim rol o'ynaydi. Global bozor shafran mahsulotlariga yuqori talab ko'rsatadi va bir kilogrammi uchun belgilangan yuqori narx ishlab chiqaruvchilar uchun qo'shimcha daromad manbai bo'ladi. Shu bilan birga, eksportni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun mahsulot sifati, qadoqlash, sterilizatsiya, xalqaro sertifikatlar va ekologik standartlarga rioya qilish zarur. Mahsulotning sifat va raqobatbardoshligini oshirish orqali shafran eksporti iqtisodiy foydani sezilarli darajada ko'paytiradi va mamlakat qishloq xo'jaligi mahsulotlarini xalqaro bozorlarda tanitish imkonini beradi.

Iqtisodiy samaradorlikni oshirishda mehnat resurslarini samarali boshqarish ham muhim ahamiyatga ega. Mehnat xarajatlari, xususan, bulbalarni tayyorlash, ekish, gullarni yig'ish va quritish jarayonlarida optimal ishchi kuchidan foydalanish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va hosildorlikni oshiradi. Mexanizatsiyalashgan usullarni joriy etish, ish jarayonlarini tizimli rejalashtirish va mehnat unumdorligini oshirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini sezilarli darajada kamaytirish mumkin.

Shafran ishlab chiqarish va eksportni rivojlantirishning yana bir muhim jihatidir hududiy ixtisoslashuvdir. Ma'lum hududlarda shafran yetishtirish uchun qulay iqlim sharoiti va tuproq turlari mavjud bo'lib, bu hududlarda ekin maydonlarini kengaytirish ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan subsidiya va moliyaviy qo'llab-quvvatlash, eksportni rag'batlantiruvchi dasturlar ishlab chiqaruvchilar uchun qo'shimcha iqtisodiy foyda manbai bo'lib xizmat qiladi.

Shafran ishlab chiqarish va eksportning barqarorligini ta'minlash uchun marketing, logistika va bozor strategiyalarini ishlab chiqish zarur. Mahsulotni xalqaro bozorlarga yetkazish uchun transport, qadoqlash, bojxona masalalari va reklama strategiyalarini samarali tashkil etish, talab va taklifni tahlil qilish, bozor sharoitlariga moslash iqtisodiy samaradorlikni oshiradi va raqobatbardoshlikni mustahkamlaydi. Shu bilan birga, organik va ekologik shafran ishlab chiqarish orqali mahsulotning xalqaro bozordagi obro'si va narxi oshadi.

Xulosa qilib aytganda, shafran ishlab chiqarishning iqtisodiy samaradorligi va eksport salohiyati o'zaro bog'liq bo'lib, ishlab chiqarish jarayonini optimallashtirish, hosildorlikni oshirish, mehnat va moliyaviy resurslarni oqilona boshqarish, agrotexnik tadbirlarni tizimli amalga oshirish va xalqaro bozor talablariga moslash orqali maksimal daromad olish mumkin. Shu bois, shafran yetishtirish va eksport faoliyatini kengaytirish qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilari va mamlakat iqtisodiyoti uchun strategik jihatdan foydali va istiqbolli yo'nalish hisoblanadi. Ushbu jarayonni muvaffaqiyatli tashkil etish orqali nafaqat ishlab chiqaruvchi daromadini oshirish, balki qishloq xo'jaligi sohasida ish o'rinlarini yaratish, mamlakatning eksport salohiyatini kuchaytirish va xalqaro bozorlarda yuqori sifatli mahsulot bilan raqobat qilish imkoniyati paydo bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Мухитдинов, Ш. З. (2019). Пути совершенствования механизмов эффективного управления многопрофильными фермерскими хозяйствами в Узбекистане. In *Формирование инновационной экономики будущего* (pp. 54-58).

2. Muxitdinov, S. Z., Shakirova, N. A., Turdubayeva, G. A., Osmonova, G. S., & Asanova, G. A. (2023). Theoretical Basis of Risk Management in Manufacturing Enterprises. In *Sustainable Development Risks and Risk Management: A Systemic View from the Positions of Economics and Law* (pp. 403-405). Cham: Springer International Publishing.

3. Мухитдинов, Ш. (2023). ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ МЕХАНИЗМЫ РИСКОВ И УПРАВЛЕНИЕ ИХ НА ПРОИЗВОДСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ. *Экономическое развитие и анализ*, 1(2), 192-199.

4. Urmonovich, N. O. (2023). MANGOSTEEN NUTRITIONAL PRICE AND FUNCTIONAL PROPERTIES. *ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ*, 14(5), 3-5.

5. Abdukhamidovich, N. A., & Urmonovich, N. O. (2021). The Results of Theoretical Studies of the Chisel Cultivator Rack Frontal Surface Shape. *Annals of the Romanian Society for Cell Biology*, 25(4), 5930-5938.

6. Urmonvich, N. O. (2025). IMPROVING THE ACTIVITIES OF INNOVATIVE BUSINESS INCUBATORS AT HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *PEDAGOG*, 8(11), 256-260.

7. Urmonvich, N. O. (2025). EFFICIENCY OF USING SCIENTIFIC AND TECHNICAL DEVELOPMENTS IN SMALL BUSINESSES. *SO 'NGI ILMIY TADQIQOTLAR NAZARIYASI*, 9(11), 57-61.

8. Urmonvich, N. O. (2025). THE IMPORTANCE OF SCIENTIFIC NEWS IN INCREASING THE COMPETITIVENESS OF SMALL BUSINESS. *JOURNAL*

OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH, 8(11), 194-198.

9. Ziyavitdinovich, M. S., Kamilovna, A. M., Ugli, J. A. J., Adxamovna, B. S., & Ogli, T. F. R. (2021). Covid-19 Pandemia in Uzbekistan Agriculture and its Impact on the Supply Chain. *Alinteri Journal of Agriculture Sciences*, 36(1).

10. Muxitdinov, S. (2023, June). Results of econometric modeling of management in multifunctional farms. In *American Institute of Physics Conference Series* (Vol. 2789, No. 1, p. 040060).

11. Мухитдинов Ш. 3. Тадбиркорлик субъектларида хатарларни бошқаришнинг назарий-услубий асослари //Scientific progress. – 2021. – Т. 1. – №. 6. – С. 939-943.

12. Muxitdinov S. Kichik biznesni innovatsion rivojlantirish strategiyasi //MUHANDISLIK VA IQTISODIYOT. – 2025. – Т. 3. – №. 9.

13. Muxitdinov, S. (2023). MAIN CHARACTERISTICS OF THE RISK MANAGEMENT MECHANISM IN MANUFACTURING ENTERPRISES. *Scientific and Technical Journal of Namangan Institute of Engineering and Technology*, 8(1), 259-262.

14. Мухитдинов Ш. 3. COVID-19 ПАНДЕМИЯСИНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИ СОҲАСИ ВА УНИНГ ТАЪМИНОТ ЗАНЖИРИГА ТАЪСИРИ.

15. Urmonvich, N. O. (2025). THE PLACE OF SMALL BUSINESS AND SCIENCE INTEGRATION IN THE INNOVATION ECONOMY. *O'ZBEKISTONDA FANLARARO INNOVATSIYALAR VA ILMIY TADQIQOTLAR JURNALI*, 4(46), 197-201.

16. Urmonvich N. O. ACTIVITIES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT CENTERS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS //Научный Фокус. – 2025. – Т. 3. – №. 31. – С. 787-794.

17. Urmonvich N. O. MECHANISMS OF MUTUALLY BENEFICIAL COOPERATION BETWEEN VOCATIONAL COLLEGES AND SMALL BUSINESSES //World Scientific Research Journal. – 2025. – Т. 46. – №. 2. – С. 358-365.

18. Urmonvich, Numonov Otabek. "THE ROLE OF INSTITUTIONAL INNOVATIONS AND ECONOMIC INCENTIVES IN ENHANCING THE EXPORT POTENTIAL OF AGRO-ENTREPRENEURSHIP ENTITIES IN UZBEKISTAN." *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH* 5.53 (2026): 12-17.